

האדונית והרוכל

ש.י. עגבון

האדונית והרוכל / שמואל יוסף עגנון

תמצית העלילה

"האדונית והרוכל" של ש"י עגנון הוא סיפור אלגורי. מסופר על רוכל יהודי המחזר בין הבתים ומוכר את סחורתו. יום אחד הוא מגיע לביתה של אדונית נוצרייה, בית הנמצא ביער, ומנסה למכור לה את סחורתו. האדונית מסרבת לקנות, אבל לבסוף היא מתרצה וקונה סכין של ציידים. הרוכל עוזב את ביתה וממשיך בדרכו, אך הלילה יורד והוא מאבד את הדרך. הוא הולך לכיוון נקודת האור הרחוקה וכשהוא מגיע הוא מגלה שחזר לאותו בית. האדונית נותנת לו ללון ברפת הישנה בחצר. למחרת בבוקר הוא עושה תיקונים בביתה, כדי להישאר אצלה ולא לצאת החוצה לגשם ולסערה. היא מכינה לו אוכל והוא נשאר ללון שם, הפעם במחסן בתוך ביתה. כך גם למחרת. הוא רואה שהיא גרה לבדה ומתחיל לחזר אחריה. הם מתקרבים זה לזה וגרים יחד כבני זוג. הרוכל חי חיים טובים מבחינה חומרית בביתה של האדונית – היא מטפלת בו, מבשלת לו ומשרתת אותו. הוא מרגיש כי פשט את בגדי הרוכלות ולבש בגדי חירות. נדמה לו שמעמדו דומה כעת לזה שלה. ככל שהוא מתקרב אליה, הוא מתרחק מהדת ואפילו אוכל בשר וחלב. אבל שאלה אחת מטרידה אותו ולא נותנת לו מנוח – אף פעם אינו רואה אותה אוכלת. הוא שואל אותה מספר פעמים על כך, אבל היא מתחמקת מתשובה וקוראת לו עורבי, נשרי, פגר מתוק שלי. היא נושכת את שפתיו ואומרת בחיוך שמעולם לא ידעה שדמו של יהודי מתוק כל כך. הרוכל חושב שכך דרכן של גבירות במעמדה לומר דברי אהבה לבעליהן ומחליט לא לשאול יותר מדי שאלות. ככל שעובר הזמן, החיים במחציתה קשים לו יותר, שכן היא מציקה לו ומשלימה איתו ונאמר שאינו יודע על שום מה רבו ועל שום מה השלימו.

מכיוון שכך, שואל אותה הרוכל שוב על בעלה הקודם, שעליו סיפרה לו בראשית היכרותם. האדונית שואלת לאיזה מהם התכוון ומונה את בעליה הקודמים בעשר אצבעותיה. היא לועגת לו על פחדו, ולשאלתו היכן הם, עונה שאכלה אותם. הרוכל איננו יודע כיצד להגיב, אבל ברור לו שהיא מהווה סכנה בשבילו. הוא מחליט לעזוב את ביתה, אבל לא עושה זאת.

לאחר מספר ימים הוא חולם שהכלבה שלה נשכה אותו ולקקה את דמו. הוא חולם שהאדונית תוקעת סכין בלבו ומתעורר בפחד ובזעקות. למחרת בבוקר הוא מעביר את כלי מיטתו למחסן, לטענתו כדי לא להפריע לה. בלילה הוא מרגיש צורך להתפלל לה' ומכיוון שעל קיר חדרו תלוי צלב, הוא יוצא להתפלל בשלג.

הוא מאבד את דרכו וצועק "אלוקים שבשמים, כמה נתרחקתי!". כשהוא חוזר הוא מוצא את כלי מיטתו מחוררים ואת האדונית מוטלת על הרצפה, פצועה וסכין בידה. היא ניסתה להרוג אותו כדי לאכול את בשרו ולשתות את דמו. כשהוא מתקרב אליה, היא מנסה לנשוך אותו, אבל צועקת בגועל שדמו קר כקרח (בגלל שיצא להתפלל בשלג).

הרוכל מנסה לטפל בה ולהאכיל אותה, אבל היא לא יכולה לאכול אוכל של בני אדם והיא מתה.

לאחר מותה הוא קורא לכומר, מכין לה ארון מתים וטומן את הארון בגג ביתה כי האדמה קפואה ואינו יכול לחפור בה.

בסוף הסיפור, העופות הטורפים מנקרים את הארון ואוכלים את גופתה. הרוכל עוזב את ביתה וחוזר למכור את סחורתו מבית לבית.

?

1. מי היא הדמות המרכזית בסיפור? ומה יודעים עליה?

2. מה גורם ליוסף להתרחק מהדת? ומתי הוא מרגיש בצורך לחזור אל הדת?

3. כיצד מנסה האדונית לפגוע ברוכל? ומדוע?

סוג הסיפור

סיפור אלגורי. אלגוריה = משל. יצירה ספרותית שיש לה משמעות נוספת על הכתוב במפורש.

דמותו של יוסף מעוצבת כמשל לעם היהודי בגלות. הוא מייצג את תמימותם וקלות דעתם של היהודים בגולה המעדיפים את חיי הנוחות והחומר על הזהות היהודית.

מישור גלוי

דמויות: רוכל יהודי (יוסף)
אדונית נוצרייה (הלני)

מישור סמוי

דמויות: העם היהודי
אומות העולם

?

4. את מי בא לייצג הרוכל בסיפור? וכיצד הוא מייצג אותם?

הרוכל עני לעומת האדונית	היהודים מעמדם נחות לעומת הנוצריים הגויים.
אין לו בית, משתכן בביתה.	גרים בארצות אחרות, לא בונים בית בארץ ישראל.
מנסה להידמות לה וחושב שהצליח ("פשט בגדי רוכלות ולבש בגדי חירות").	חושבים שהם דומים לגויים אצלם הם גרים.
לא מבין אותה, אך חושב שכן.	חושבים שהם מבינים אותם, אך זה לא כך.
מתרחק מהדת (אוכל אוכל לא כשר, גר בחדר עם צלב).	מתרחקים מהדת – מתבוללים.
פסיבי, מתעלם מהסכנה.	מתעלמים מסכנות העלולות להיות קיומיות (התבוללות, פגיעה פיזית).
חוזר לדת רק בעת צרה.	חוזרים לדת רק בעת צרה.
בסוף הסיפור חוזר להיות רוכל שמסתובב מבית לבית, מתעלם מכך שעדיין קיימת סכנה.	גם לאחר אירועים קשים, ממשיכים לגור בארצות זרות ולא בונים בית בארץ ישראל.
נותן בידה את הכלים לפגוע בו.	נותנים בידי הגויים את הכלים לפגוע בהם.

?

5. תאר בקצרה כיצד מתוארים יהודי הגולה?

- היחסים בין הרוכל היהודי לבין האדונית הנוצרייה חושפים את קלות דעתו וחולשתו הרוחנית של הרוכל אל מול כוחה וערמומיותה של האדונית. הרוכל מתקרב לאדונית, בשל כוח משיכתה החומרי (בית, אוכל) והנשי. התקרבות חומרית זו מרחיקה אותו מהזהות היהודית. אולם, משעה שהנוצרייה מאיימת על חייו, מתרחק היהודי מהאדונית ופונה לעזרה והצלה לקב"ה.

עתה הופכת היא לחלשה והוא זה שדואג לה. כאשר האדונית מתה והסכנה חלפה, חוזר הרוכל לחיי הנדודים בקרב הנוצרים.

- נקודת התצפית, שממנה נמסר הסיפור, היא נקודת תצפית של הרוכל, התמים, הפסיבי, הנהנתן וקל הדעת. נקודת התצפית של הרוכל היא מוגבלת, ממש כמו נקודת הראות של היהודים בגולה: תמימות וקלות דעתו של הרוכל מונעות ממנו להבין את הרמזים הסמויים של האדונית, בנוגע להיותה רוצחת, המבקשת להרוג אותו בסכין שקנתה ממנו. הסיפור, כמשל, מבקש להציג בפנינו תמונה רחבה יותר מזו שרואה היהודי: הנוצרייה איננה מעוניינת בטובת היהודי אלה בחיסולו! המסר הסמוי הוא שעל היהודים לעזוב את חיי הנוחות השקריים בגלות ולעלות לא"י.

?

6. איזו תמונה מציג בפנינו המשל? ומהו המסר הסמוי בסיפור?

- מוטיב "ח.ז.ר" – מוטיב המאפיין את קלות דעתו ותמימותו של יוסף, כנציג היהודים בגולה. באקספוזיציה הרוכל מחזר אחר הפתחים, פועל המאפיין את היהודי חסר השורשים, הנע ממקום למקום. בהמשך, הוא מחזר אחרי האדונית למרות היותה נוצרייה, דבר המראה את קלות דעתו. בהיותם בני זוג הוא נוהג כ"חזיר", הוא נכנע לתאוות הגוף. הנוחות החומרית משכיחה ממנו את הזהות היהודית. בשעה שהוא מבין שהאדונית מסכנת את חייו הוא חוזר בתשובה.

חוזר לזהות היהודית שלו, כדרך היהודים קלי הדעת שבשעת צרה חוזרים לבקש עזרה מהקב"ה. בסיום, הרוכל חוזר לחזר אחר הפתחים. הוא אינו לומד את הלקח, ואינו עוזב את החיים לצד הנוצרים.

?

7. מה בא לאפיין המשפט "הרוכל מחזר אחר הפתחים"?

סיפור מסגרת – באמצעות מוטיב ומבנה מעגלי מובעת ביקורת של המספר:

למרות האירוע, הרוכל לא למד כלום ולא שינה את דרכו.

מסר של המספר: לא לעזוב את הדת, להקים בית.

המבנה המעגלי:

1. בתחילת הסיפור הרוכל מאבד את דרכו ביער.
 2. בסוף הסיפור מאבד את דרכו – מהבית ומהדת.
 3. יהודי דתי בתחילת הסיפור ובסופו.
 4. בתחילת הסיפור הרוכל מתרחק מהדת, בסופו חוזר לדת בגלל הסכנה.
 5. האדונית רוצה לשסות בו את כלבה בתחילת הסיפור בסופו הכלבה מופיעה בחלומו, דבר המעיד על הסכנה הטמונה באדונית.
 6. מתקן לה את הגג בתחילת הסיפור, ובסופו קובר אותה שם והעופות טורפים את גופתה.
 7. בתחילת הסיפור היא מבשלת לו ארוחה (מפתה אותו בכך). בסוף הוא מבשל לה ארוחה והיא לא יכולה לאכול (מעיד על השוני בניהם).
- היא מתה גם מרעב וגם מפציעותיה.

7. חורף בתחילת הסיפור ובסופו.

8. בתחילת הסיפור הרוכל מוכר לה סכין (הכלי לרצח) ובסוף הסיפור היא מנסה לפגוע בו בעזרת הסכין.

?

8. כיצד ניתן להבין כי הרוכל לא למד את הלקח מהסיפור ?

המספר

מספר יודע כל – יודע את מחשבות הרוכל

דוגמות: * הרוכל רואה את עצמו כאחד שיכול לומר דברי אהבה לאדונית.
* הרוכל שואל את עצמו במהלך הסיפור מדוע היא אינה אוכלת, ומחליט לחקור את העניין.

* הרוכל מחליט ללכת למחרת בבוקר (אחרי שגילתה לו את האמת על בעליה).
מתערב ומביע עמדה – דוגמות: "מי שעסקו עם נשים יודע שכל אהבה התלויה בדבר – סופה בטלה. ואפילו אדם אוהב אשה, כשמשון את דלילה, לבסוף היא מהתלת בו..."

אירוני – דוגמות: האדונית קוראת לרוכל: "פגר מתוק שלי". הרוכל חושב שכך דרכן של גבירות במעמדה לומר דברי אהבה לבעליה.

אירוניה דרמטית – מתעתעת בקורא – דוגמות: המספר יודע את האמת על האדונית, אך לא משתף את הקורא, למרות שנדמה לו שאנו שותפים לו:

- "אדם תמים היה מפרש את החיוך שחייכה לו לטובתו".
- "מספרת לו על בעלה הקודם בתחילת הסיפור (המספר לא מספר על בעליה הנוספים).

?

9. מה מביע וחושף בפנינו המספר כל יודע ?

שליבים בתהליך ההתקרבות וההתרחקות בין האדונית והרוכל

שליבים בתהליך ההתרחקות בין האדונית והרוכל (כולל רמזים)	שליבים בתהליך ההתקרבות בין האדונית והרוכל
1. "החלה להתל בו... החלה מציקה לו... ביקש נפשו למות..."	1. בקשת מחסה עד שיפסקו הגשמים – קבל רשות ללון ברפת.
2. החל לברר על בעלה.	2. בבוקר, תיקן את הגג ואכל סעודת שחרית.
3. מקבל רמז שהיא ניזונה מבשר בעליה.	3. אכל סעודת לילה ונשאר ללון בחדר בו מוטלים כלים משומשים.
4. שואל אותה על כך שהיא לא אוכלת.	4. החלו מדברים והתקרבו.
5. השאלה שנשאל על ידי האדונית האם מאמין הוא באלוקים? (רמז לראשית השיבה לדת).	5. החלו מדברים דברי אהבה והרוכל עבר לחדר המיטות שלה.
6. "עיניה כלהב של סכין חדשה".	6. הכינה לו מאכלים לא כשרים.
7. "שמור את הפיקה שבגרגרתך".	7. התאים עצמו לסביבה גויה.
8. נכנס בו מין שיתוק.	8. התקרב לאדונית והתרחק מהדת.
9. החלום ופשרו.	
10. המעבר מחדר המיטות אל החדר של הכלים הישנים.	
11. קריאת שמע, היציאה החוצה.	
12. הצעקה "כמה נתרחקתי".	
13. החזרה לחדר ומציאת "הלני" הפצועה והסכין.	

הדמות "יוסף"

יוסף הינו דמות שטוחה, לא חל באופיו שינוי מהותי. שם הדמות "יוסף", כמו גם חלומותיו, קושרות בינו לבין יוסף המקראי קשר של אירוניה (לעג סמוי). יוסף המקראי גולה למצרים בעל כורחו, אולם אינו מתפתה לאשה זרה, אשת השר המצרי פוטיפר, בשל אמונתו החזקה בה'. יוסף הרוכל מתפתה להלני הנוצרייה, בשל קלות דעתו הסוחפת אותו אחרי הנוחות, האוכל והמין.

?

10. מדוע יוסף המקראי אינו מתפתה לאשת השר המצרי ?

אמצעים אמנותיים

מוטיבים וסמלים

סעודה

- הסעודה מסמלת את החומריות – דבר שמושך את הרוכל אל האדונית. זה האמצעי שלה לשלוט בו.
 1. בפתחה מכינה לו סעודה לאות תודה.
 2. מולקת את ראש העוף כדי להכין לו אוכל.
 3. גם לאחר שהבין את הסכנה היא מבשלת לו והוא נשאר.
- ההבדלים בניהם (היא לא אוכלת אוכל רגיל).
 1. אינה טועמת מתבשיליה.
 2. הוא מנסה להאכיל אותה לפני מותה, ולא מצליח.
 3. העופות אוכלים את נבלתה.

?

11. מהו האמצעי בעזרתו שולטת האדונית ברוכל ומדוע ?

חיה

- החיה מופיעה בהקשר של האדונית – מסוכנת לו, שונה ממנו.
דוגמות: 1. בתחילת הסיפור רצתה לשות בו את כלבה.
2. הכלבה בחלום (בסוף הסיפור) נושכת אותו ומתחלפת בדמות האדונית.
3. העופות הטורפים אוכלים את נבלתה.

?

12. את מי מסמלת החיה בסיפור ?

סכין

- הרוכל מוסר את הכלי לפגוע בו.
דוגמות: 1. מכר לה את הסכין בפתיחה.
2. עיניה נצצו כמו סכין.
3. מלקה את ראשי העופות (לא השתמשה בסכין שקנתה).
4. הסכין שימשה "כלי לרצח".

הדבר

- דרך הבית. הוא מסתובב בדרכים, אין לו בית משלו.
- דוגמות: 1. בתחילת הסיפור ובסופו הרוכל עובר מבית לבית.
2. בתחילת הסיפור, לאחר שפרש מביתה איבד את דרכו.
3. לקראת הסוף – יצא להתפלל וצעק "אלוקים שבשמיים, כמה נתרחקתי" (איבד את דרכו מהבית, מהדת).

?

13. מה הכוונה במשפט " הרוכל איבד את דרכו " ?
